

Altruizmo prigimtis ir ugdymas

Vadovaujantis teistine filosofija žmogaus altruistiškumo ugdymui atramos ieškoma transcendentinėje žmogaus prigimties dimensijoje. Tačiau empiriniai bei pozityvistiniai antropologiniai tyrimai paprastai transcendentinę žmogaus prigimties dimensiją ignoruoja. Straipsnyje tiriama altruizmo prigimtis, analizuojama sociobiologinė altruizmo dimensija, atskleidžiamas biologinės altruizmo prigimties bei religinių-sociokultūrinių ugdymo veiksnių ryšys.

Įvadas

Žmogaus prigimtis paprastai aiškinama įvairiai, remiantis atitinkama filosofine kryptimi. Tačiau pastaruoju metu vis intensyviau keliami tik biologinės žmogaus prigimties idėja, kaip neturinti nieko bendro su dvasingumu, arba pats dvasingumas, ypač žmogaus altruizmas dažnai kildinamas tik iš biologinės prigimties¹.

Altruizmo fenomeno kaip, matyt, ryškiausios dvasingumo apraiškos tyrimų rezultatai rodo, kad psichologijos veikaluose, ypač internete, kur savo straipsnius skelbia ir įvairių krypčių filosofai bei etologai, vyrauja sociobiologinės altruizmo prigimties idėjos. Toks žmogaus sampratos susiaurinimas iki tam tikros aukštesnės klasės žinduolio lygio natūraliai kelia susirūpinimą ugdytojams, kurie žmogaus dvasingumo, altruistiškumo ugdymui atramos ieško transcendentinėje žmogaus prigimties dimensijoje.

Transcendentinės dimensijos akcentavimas orientuoja į gyvenimo įprasminimą bei daug platesnę būties perspektyvą šio ir būsimos gyvenimo kontekste². Nepaisant to, empiriniai bei pozityvistiniai antropologiniai tyrimai paprastai ignoruoja transcen-

In the context of theism the basis for the person's altruism upbringing is usually scrutinized in the transcendental dimension of human nature. Although the transcendental dimension of human nature are usually ignored by the empiric and positivistic anthropological researches. The nature of altruism is discussed in the article, the sociobiological dimension of altruism is analyzed and the link of the biological nature of altruism and religious-sociocultural factors of upbringing is displayed.

dentinę žmogaus prigimties dimensiją.

Kita vertus, remiantis visuomenėje populiaria mintimi, kad įgimtos žmogaus asmenybės charakteristikos yra esminės, neretai atmetama ugdymo misijos ir funkcijų svarba bei prasmė.

Į šią problematiką būtų tikslinga pažvelgti per sociobiologinės (socialinės biologijos) altruizmo prigimties tyrimų duomenų ir galimybės prigimtį ugdyti prizmę.

Tyrimo objektas – altruizmo prigimtis. Pasirinkus šį objektą kaip pažinties veiklos dalyką straipsnyje analizuojama altruizmo priklausomybė nuo biologinių ir religinių-sociokultūrinių ugdymo veiksnių.

Tyrimo tikslas – ištirti, kaip altruizmą lemia biologiniai ir religiniai-sociokultūriniai ugdymo veiksniai.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti sociobiologinę altruizmo dimensiją.

2. Atskleisti biologinės altruizmo prigimties bei religinių-sociokultūrinių ugdymo veiksnių ryšį.

Tyrimo metodai: analizė, metaanalizė, komparatyvinė analizė, interpretacija, sintezė.

Metodologinė tyrimo nuostata – neotomizmas. Neotomistinė pedagogika pirmė-

nybę teikia dvasiniam žmogaus pradui, pabrėžia dvasinę žmogaus paskirtį ir, formuluodama transcendentinius ugdymo tikslus, jį iškelia virš kasdienybės ir taip suteikia altruistiškumo ugdymo pagrindą.

1. Sociobiologijos koncepcija

Autoriaus tyrimu (*Soter* Nr. 13 (41). P. 103) buvo nustatyta, kad istoriniu požiūriu altruizmas kaip socialaus žmogaus tapsmo tyrimų objektas daugiausia aptinkamas antikoje ir viduramžiais įsteigtose religijose bei įvairių kryptių filosofijoje, tik moderniais laikais – etologijoje.

Etologijos atradimai natūraliai paskatino sociobiologijos plėtotę. K. Lorencas, N. Tinbergenas, K. Frišas atskleidė, kad gyvūnų elgesys nėra vien struktūriškai sąlygotas, tačiau yra stipriai veikiamas ir išorinio veiksnio – grupės. P. T. Šardenas teigė, kad žmonėms „artimų“ žinduolių elgesyje aiškiai atpažįstamas socialinis solidarumas kaip organizuotos materijos raiškos forma. Meilė kaip vienos esybės simpatija kitai – „biologinė realybė“³.

Gr. Skujienė teigia, kad vis naujesni biologijos mokslo faktai patvirtina evoliucijos teoriją, giliau atskleidžia biologinę žmogaus prigimtį, sudaro sąlygas filosofiskai reflektuoti mokslo duomenis bei platesniame kontekste suvokti žmogaus fenomeną, moksliskai pagrįsti etiką ir atskleisti ribas, iki kurių žmogus gali tobulėti⁴.

Sociobiologiniais tyrimais siekiama atsakyti į dar galutinai neišspręstą klausimą, kas daro didesnę įtaką žmogaus altruizmui, o galbūt net jį lemia:

- Ar genetinis paveldas?
- Ar sociokultūriniai ugdymo veiksniai?
- Ar ir viena, ir kita?
- Jei taip, kurių veiksmų įtaka stipresnė, nuo ko tai priklauso?
- Kuriais metodais ir kuriomis priemonėmis būtų galima tai apskaičiuoti?

Sociobiologijai kaip subdisciplinai pamatus paklojo Ch. Darvinas (1809–1882), o ypač H. Spenseris (1820–1903), kuris altruizmo sąvokai ir sampratai skyrė didelę savo veikalų dalį. Tačiau abiejų autorių teorijos laikytinos tik prielaidomis, nes iki šiol nėra atrasta geno, lemiančio žmogaus altruistiškumą, o religinių-sociokultūrinių veiksnių vaidmuo, ugdant altruistiškumą, tradiciškai ir šiuo metu laikomas lemiamu.

Pats sociobiologijos atsiradimas siejamas su 1975 metais Edvardo Vilsono išleista knyga „Sociobiologija: naujoji sintezė“.

Kadangi sociobiologijos mokslu apskritai siekiama giliau pažvelgti į žmogaus prigimtį bei moralės kilmės aspektus, todėl jis gali būti reikšmingas ir altruistiškumo ugdymo praktikai.

Sociobiologijos svarbiausios koncepcijos:

- žmogus yra toks pat agresyvus kaip gyvūnas, kuris socialiai elgiasi tik siekdamas prisitaikyti;
- savitarpio pagalba ar net pasiaukojimas dėl kitų būdingas ne tik žmogui, bet ir gyvūnijai.

Koncepcijos atskleidžia, kad žmogus kovoja už būvį dviem būdais:

- *agresyvumu* – naudodamas jėgą;
- *altruizmu* – savo interesus aukodamas kito žmogaus ar grupės labui.

Taigi manoma, kad agresyvumas ir altruizmas plėtojasi per natūralią atranką ir yra laikomi *paveldimomis* elgesio formomis⁵.

Nepaisant to, žmogaus prigimtis aiškina įvairiai: vieni ją laiko biologine, kiti – socialine, tretieji – laisva, vėl kiti – ir gera, ir bloga, dar kiti – nei gera, nei bloga, bet turinčia daug *užuomazgų* gėriui ar blogiui. Teisinga pažiūra nebent paskutinioji⁶.

Nors paprastai edukologai⁷ altruistiškumo ugdymo problematiką tiria teistinio auklėjimo kontekste, tačiau sociobiologinis požiūris taip pat tarsi netiesiogiai siekia pa-

tvirtinti teistinį, kuris yra ankstesnis. Būtų galima iš dalies „biologiškai sąlygota“ altruizmą žmogaus prigimtyje interpretuoti ir kaip Dievo programos tobuliausiame jo kūrinyje – žmoguje – požymį, kurį būtina toliau puoselėti.

2. Prigimtinis egoizmas ir natūralioji atranka

Neretai manoma, kad evoliucionavusios molekulės, ląstelės, gyvūnija bei žmonija yra egoistinės prigimties, nes gyvybės pagrindas sudarytas iš DNR (deoksiribonukleorūgšties) molekulių, kurių pagrindinė savybė – atkurti tai, kas *panašu į jas*⁸.

Natūralios grupių atrankos teorijoje *altruistiškas (prosocialus) elgesys traktuojamas kaip būdingas genetiškai artimiems organizmams, o egoistiškas – genetiškai tolimiems*⁹.

Be to, F. Konnertzas kritikavo Ch. Darvino suformuluotą „džiunglių įstatymą“, teigdamas, kad nors individai ir yra egoistai, kurie konkurencijos sąlygomis kitų kaina rūpinasi tik savimi, tačiau jų išlikimas kaip tik remiasi kooperacija.

Todėl individas tuo pačiu metu yra „egoistiškas“ altruistas ir drauge „altruistiškas“ egoistas:

- kaip „egoistiškas“ altruistas individas remia savo grupę siekdamas, kad ši būtų stipri;
- kaip „altruistiškas“ egoistas individas siekia, kad jo remiama grupė būtų jam naudinga.

Toks santykių modelis, nors ir modifikuota forma, taip pat iš dalies tinka žmonių bendruomenei¹⁰. Pavyzdžiui, pagal *mainų teoriją* absoliučiai egoistiškas individas absoliučiai egoistiškų individų pasaulyje negautų sau jokios naudos. Kita vertus, jei kiekvienas galvos tik apie kitų gerbūvį, atsirastų toks, kuris pasinaudotų altruistų teikiama galimybėmis. Todėl, anot biologinio

požiūrio, abi sistemos nestabilios. Apskaičiuota, jog evoliuciškai stabilią strategiją sudaro 2/3 bendradarbių ir 1/3 egoistų populiacija¹¹.

Neodarvinistai teigia esant *altruistinį geną*, kuris perduodamas iš kartos į kartą ir verčia dalytis (pvz., maistu) su savo šeimos ar giminės nariais bei taip ją stiprinti. Jei būtų dalijamasi ir su kitais, grupė silpnėtų, nes nebeužtektų kuo dalytis su savaisiais¹².

Be to, *biologinis nepotizmas* altruizmą taip pat interpretuoja kaip natūralų *giminės* protegavimą (pvz., bitė žūsta nuo leopardo gindama savo šeimą; įtakingas politikas rizikuodamas proteguoja giminaitį gerai apmokamam darbui ir kt.). Padėdami giminaičiams, gyvūnai ir žmonės išsaugo dalį savęs, nes juos sieja bendri genai¹³. Vis dėlto abejonių kelia tai, kad visi tokie gyvūnų ir žmonių altruistiško elgesio palyginimai *a priori* remiasi žmogaus kaip tokio pat gyvūno, tik aukštesnės raidos pakopos, koncepcija, o ne žmogaus kaip tobuliausio Dievo kūrinio teze, orientuojančia į tai, kad žmogus nuo gyvūno skiriasi iš principo.

Biologinio nepotizmo idėja atsispindi ir tradicinėje liaudies sociobiologinėje mintyje, kai, pvz., būna įtariamas giminystės ryšys tarp asmenų, iš kurių vienas padeda kitam ar abu padeda vienas kitam. Taip pat pastebėta, kad žmonės paprastai jaučia pareigą padėti giminaičiams ir netgi gali sulaukti priekaištų dėl pagalbos „svetimiešiams“. Tai tarsi genetinis kodas, kuriuo visuomenė dalijama į „savus“ ir „svetimus“.

Tokią altruistinę paramą panašiai interpretavo ir Ch. Darvinas. Jo požiūriu, altruizmas yra vienas iš evoliucijos veiksnių – kuo daugiau toje pačioje grupėje yra altruistiško charakterio individų, tuo ilgiau ji gyvuoja¹⁴. Tačiau tai tik prigimtinis-biologinis ir neišsąmonintas „altruizmas“.

Kita vertus, altruizmo sąvoka vartojama ir siekiant pažymėti fenomeną, kai natūralios atrankos procese išlieka grupėi palankūs požymiai, kurie gali *kenkti* atskiro jos

nario interesams. Šiame kontekste altruistiškas elgesys laikomas evoliucijos produktu bei veiksmu, padedančiu populiacijai geriau prisitaikyti bei išlikti.

Pavyzdžiui, bitėms, skruzdėms, širšėms ir kitiems bendruomeniniams vabzdžiams būdingas reprodukcinis darbo pasidalijimas. Tik reprodukcinės patelės atkuria populiaciją, o dirbantieji individai jas aprūpina, tačiau tiesiogiai dauginimesi nedalyvauja, t. y. aukoja reprodukcinis savo interesus¹⁵.

Todėl evoliucinėje biologijoje teigiama, kad altruistiškas organizmo elgesys teikia kitam organizmui naudos savo kaina (pvz., visi gyvūnai rūpinasi savo jaunikliais, kai kurie net savimi maitina juos)¹⁶. Štai pelikano altruizmas yra tapęs net Kristaus aukos simboliu, tačiau tėra biologinis ir absoliučiai instinktyvus, įgimtas.

Tai natūraliai kelia klausimą, ar teisinga tą pačią *altruizmo* sąvoką vartoti ir gyvūnų, ir žmonių elgesio aiškinimui?

Dėl šios problemos Č. Kalenda rekomendavo vartoti tinkamesnę *altruizmo* sąvoką, siekiant diferencijuoti *gyvūnų altruizmą* kaip antropomorfinį terminą ir *žmonių altruizmą*:

- „*altruizmas-1*“ – biologinis reiškinys;
- „*altruizmas-2*“ – sąmoningas siekis nesavanaudiškai padėti kitam¹⁷.

Žmogaus prigimties tyrėjai mano, kad evoliucijos dėka žmonės iš prigimties yra altruistai, nes skirtingai nei gyvūnai, nepasižymi nei didele judėjimo sparta, nei fizine jėga ir ko nors pasiekia tik veikdami drauge, padėdami vieni kitiems. Altruistiškas (prosocialus) elgesys – normalus, natūralus, nes evoliucijos požiūriu bendradarbiavimas pranašesnis už varžybas. Taigi biologiniai veiksniai neva padarę žmogų altruistu¹⁸.

Nepaisant to, sociobiologų iškeltos idėjos – tai reikšmingas ugdymo globalinės ekologinės krizės akivaizdoje veiksnys, skatinantis žmogų tobulinti santykio su savimi, savo „mažesniaisiais broliais“ ir visa

natūraliąja aplinka pobūdį¹⁹.

Vis dėlto daugelis autorių žmogaus altruizmą aiškina tik kaip biologinės prigimties bei religinių-sociokultūrinių ugdymo veiksmų *sintezės* rezultatą, teigdami esminį teistinio auklėjimo motyvacinį vaidmenį.

3. Altruizmo prigimtis ir ugdymas

K. Wojtyłos teigimu, asmens ryšys su pasauliu iš tikrųjų prasideda nuo gamtinio ir juslinio pagrindo, tačiau susiklosto savitu būdu tik vidinio gyvenimo srityje. Žmogus savo santykiu su tikrove stengiasi pabrėžti save, savąjį „aš“ ir turi taip elgtis, nes to reikalauja jo būties prigimtis, kuri yra *skirtinga* nei gyvūnų, kadangi joje glūdi laisva valia – refleksija pagrįstas gebėjimas apsispręsti²⁰.

Be to, tvirtinama, jog moralė apskritai *nepriklauso* nuo biologijos. Nors žmogaus intelektualiniai-pažintiniai gebėjimai ir galėjo susiklostyti užuomazgų pavidalu natūralios atrankos valdomoje evoliucijoje, tačiau doroviniai įsitikinimai, polinkiai, poelgiai tėra šalutiniai fenomenai, išskylantys *virš* (transcendentinis fenomenas) biologinio lygmens. Moralės normos yra religinės-sociokultūrinės, o ne biologinės kilmės.

Biologinės prigimties determinuoti gebėjimai nenurodo, kokios turi būti moralinės vertybės, kaip, pvz., gebėjimas kalbėti nenulemia kalbos²¹. Taigi tik pasirinkta vertybių orientacija bei prasminga aukščiau-siosios vertybės – Dievo – siekiamybė tegali motyvuoti ir lemti prosocialų elgesį, už kurį nebūtų laukiama atpildo, t. y. kuris būtų iš tikrųjų altruistiškas.

Taigi altruistišką elgesį gali suformuoti tik transcendentinių vertybių ugdymas. Natūraliai kyla klausimas, kam netikinčiam žmogui būti altruistu? Ateistas dvasinės naudos nepripažįsta iš principo. Be to, remiantis biologine prigimtimi visuomenėje būtų bandoma pateisinti egoizmą bei delinkventinį

elgesį kaip neišvengiamą genetinę būtinybę, paneigiant transcendentinę žmogaus sielos dimensiją ir ugdymo reikšmę apskritai.

Ch. Göldenboogo požiūriu, tobulai sudėta ranka kaip kūno dalis galėjo išsivystyti todėl, kad išliko tik tie žmogaus protėviai, kurie greičiausiai „peršokdavo nuo vieno medžio prie kito“. Tačiau to, ar žmogus savo ranka padės, pvz., skęstančiam vaikui, prigimtis neužprogramavo. Tai priklauso tik nuo asmeninio žmogaus apsisprendimo²². Taigi būtina aktyvinti, plėtoti, puoselėti tą natūralų altruizmo potencialą.

Kiti autoriai teigia, kad formuodamas žmogaus elgesį ugdymas visiškai pranoksta biologiją²³.

Č. Kalendos pateiktas pavyzdys tai puikiai iliustruoja: žmonės myli savo vaikus, nes jie jų vaikai, o ne todėl, kad, pvz., panaši tėvų ir vaikų ląstelių cheminė sudėtis. Neretai aukojamasi ginant ir įvaiki²⁴.

Taigi žmogus geba transcenduoti save, savo poreikius ar interesus. Jis išeina iš „atomistinio“ savo egzistavimo ribų, kelia naujus tikslus, kuria ir ugdo save²⁵. Taip patvirtinama aukščiausių, t. y. transcendentinių, vertybių reikšmė ugdant altruizmą.

Vadinasi, atrodytų, kad žmogaus altruizmą iš esmės lemia religiniai-sociokultūriniai ugdymo veiksniai.

Tačiau, kita vertus, šis diskursas kol kas nėra užbaigtas, nes neretai mokslininkų darbuose, galbūt dėl ateistinės jų laikysenos, teigiama, kad ugdymas *negali visiškai pakeisti* genetikos. Kai kurių autorių nuomone, žmogaus altruizmas net negali būti įrodomas kaip turintis aukštesnę, juo labiau transcendentijos nulemtą funkciją²⁶.

Nepaisant to, genetinis polinkis į altruizmą išryškėja tik *proto* ir *tikėjimo* dėka. F. Dž. Salovėjaus (Салоевэй) požiūriu, jei asmuo turi polinkį padėti savo giminaičiams, ypač vaikams, tai tik dėl to, kad protas siekia pasitenkinti. Be to, protas verčia žmogų jausti kaltę, kai jis atsisako padėti brangiems žmonėms. Žmogaus elgesys veikia-

mas *ir genų, ir ugdymo*. Abu šie veiksniai yra svarbūs²⁷.

Artimą poziciją pristatė ir Gr. Skujienė, pasak kurios, žmogiškasis altruizmas grindžiamas ir biologine žmogaus prigimtimi – įgimtu tėvystės bei motinystės jausmu, ir socialine aplinka – visuomeninėmis vertybėmis bei jų ugdymu²⁸.

Savaime suprantama, kad socialinė žmogaus evoliucija, altruistinių aktų forma ir gelmė daugiausia nulemta ugdymo. Tačiau reikia ir atitinkamų genų, pvz., empatijos impulsams sukelti²⁹. Be to, biologiškai nevisaverčiai asmenys negeba daug ko išmokti.

Vadinasi, atrodytų, kad ugdymas taip pat nėra visagalis. Matyt, būtų tikslinga teigti, kad sociobiologinis žmogaus altruizmo aiškinimas laikytinas tik tam tikru „pagalbinis“, bet jokių būdu ne pamatinis ir altruizmo nelemiančiu veiksmu.

P. T. Šardeno teigimu, socialinis fenomenas yra biologinio fenomeno kulminacija³⁰. Altruistiškas (prosocialus) žmonių elgesys priklauso ne tiek nuo genų, kiek nuo ugdymo.

Žinoma, biologinės žmogaus altruizmo prigimties ignoruoti negalima, tačiau reikėtų akcentuoti lemiamą ugdymo reikšmę socialiai vertingo žmogaus tapsmui. Teigiama, kad nors altruistiniai polinkiai vaikui ir nesvetimi, bet neskatinami jie dažnai sužlunga³¹. Siekiant, kad augantis vaikas nesivadovautų gyvenime vien naudos masteliu (kaip utilitaristinių mainų teorijoje), būtina jam pristatyti aukštesnės *altruistinio* gyvenimo idėjos motyvą bei prasmę, randamą vertybinėje neotomistinės pedagogikos kryptyje.

Taip pat pabrėžtina, kad prigimtinių vaiko asmenybės altruizmą pirmiausia gali ir turi *pažadinti* šeima per gerumo, meilės, pasiaukojimo, o drauge ir tam tikro žiaurumo, neteisybės aktų išpūdžius bei išgyvenimus skaitant knygą, žiūrint filmą, kalbant su reikšmingu žmogumi³². Visa tai tikslinga interpretuoti bei įprasminti transcenden-

tinų vertybių perspektyvoje.

Tai siejasi su imanentiniu ugdymo tikslu bei humanistine religijos pedagogikos koncepcija, orientuojančia sužadinti prigimtines žmogaus asmenybės galias ir padėti laisvai jas plėtoti transcendentinio artimo meilės – idėjos bei praktikos – motyvo pagrindu.

Išvados

1. Sociobiologijos mokslu, tiriančiu, kaip natūralioji atranka veikia socialinį elgesį, siekiama atsakyti į dar galutinai neišspręstą klausimą, kas daro didesnę įtaką žmogaus altruizmui, o galbūt net jį lemia. Sociobiologiniu požiūriu, agresyvumas ir altruizmas plėtojasi per natūralią atranką ir yra laiko-

mi paveldimomis elgesio formomis. Taigi bandoma giliau pažvelgti į žmogaus prigimtį bei moralės kilmės aspektus, kurie gali būti reikšmingi socialiai vertingo žmogaus – altruisto – ugdymo praktikai.

2. Žmogaus altruizmui tik iš dalies turi įtakos biologinė prigimtis, tačiau jį lemia religiniai-sociokultūriniai ugdymo veiksniai, nes genetinis polinkis į altruizmą gali išryškėti tik transcendentinėmis vertybėmis besivadovaujančio proto dėka. Rekomenduojama vartoti tinkamesnes sąvokas, siekiant diferencijuoti gyvūnų ir žmonių altruizmą. Žmogaus elgesį lemia ne tiek genai, kiek ugdymas, sužadinantis prigimtines asmenybės galias ir padedantis laisvai jas plėtoti remiantis transcendentiniu artimo meilės – idėjos bei praktikos – motyvu.

NUORODOS

¹ Skujienė Gr. 2000; Wuketits F. M. 2002.

² Wojtyła K. 1994; Pukelis K. 1998; Tijūnėlienė O. 2003; Grom B. 2004 ir kt.

³ Šardenas P. T. Žmogaus fenomenas. Vilnius: Mintis. 1995. P. 335.

⁴ Skujienė Gr. Evoliucinė etika: žmogaus altruizmo ištakų paieška // Problemos. 2000. Nr. 57. P. 76–88.

⁵ Loehlin J. C. Genes and Environment in Personality Development. Newbury Park, California: Sage. 1992. P. 57–58.

⁶ Jovaiša L. Hodegetika. Vilnius: Agora. 1995. P. 9.

⁷ K. Pukelis. 1998; L. Jovaiša. 2000; B. Grom. 2004 ir kt.

⁸ Dawkins R. Der Mensch – Sklave seiner Gene // www.ngfg.com. 2004 01 16.

⁹ Crämer T. Ursprung sozialen Altruismus. Tübingen: Eberhard-Karls-Universität. 2001. P. 14.

¹⁰ Konnertz F. Altruismus und Egoismus. Aus dem Baum der Erkenntnis // http://www.coforum.de. 2003 01 16.

¹¹ Dawkins R. Ten pat.

¹² Loehlin J. C. Ten pat. P. 57–58.

¹³ Пулецкий С. Г. Истоки альтруизма: социобиологический анализ // www.ibmh.msk.su. 2004 03 19.

¹⁴ Biological Altruism. Stanford Encyclopedia of Philosophy // http://plato.stanford.edu. 2004 01 10.

¹⁵ Smith J. M. The Evolution of Behavior // Scientific American. 1978. Volume 239 (3). P. 176–193.

¹⁶ Biological Altruism. Ten pat.

¹⁷ Kalenda Č. Altruizmas. Vilnius: VPU. 1996. P. 9.

¹⁸ Wuketits F. M. Lauter Egoisten // www.gdi.ch. 2004 02 02.

¹⁹ Kalenda Č. Ten pat. P. 16.

²⁰ Wojtyła K. Meilė ir atsakomybė. Vilnius: Alka. 1994. P. 16.

²¹ Kalenda Č. Ten pat. P. 10–11.

²² Goldenboog Ch. Hilfsbereitschaft – ein egoistischer Instinkt? Evolution und Ethik // http://www.merian. fr.bw.schule.de. 2003 09 02.

²³ Tooby J., Cosmides L. The Psychological Foundation of Culture // The Adapted Mind: Evolutionary Psychology and the Generation of Culture. Oxford University Press. 1992. P. 19–136.

²⁴ Kalenda Č. Ten pat. P. 11.

²⁵ Hösle V. Moral und Politik. Grundlagen einer Politischen Ethik für das 21. Jahrhundert. München: Beck. 1997. P. 369–370.

²⁶ Пулецкий С. Г. Ten pat.

²⁷ Салозэй Ф. Дж. Теория эволюции и альтруизм. Интеллектуальный форум // http://if.russ.ru. 2004 02 02.

²⁸ Skujienė Gr. Ten pat. P. 76–88.

²⁹ Пилецкий С. Г. Ten pat.

³⁰ Šardenas P. T. Ten pat. P. 281.

³¹ Pikūnas J. Asmenybės vystymasis. Kelias į savęs

atradimą. Kaunas: VDU. 1994. P. 183.

³² Ефроимсон В. П. Генетика этики и эстетики. Санкт-Петербург. 1995. P. 80.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Biological Altruism. Stanford Encyclopedia of Philosophy // <http://plato.stanford.edu>. 2004 01 10.
2. Crämer T. Ursprung sozialen Altruismus. Tübingen: Eberhard-Karls-Universität. 2001.
3. Dawkins R. Der Mensch – Sklave seiner Gene // www.ngfg.com. 2004 01 16.
4. Göldenboog Ch. Hilfsbereitschaft – ein egoistischer Instinkt? Evolution und Ethik // <http://www.merian.fr.bw.schule.de>. 2003 09 02.
5. Grom B. Entwicklungsaufgaben im Jugendalter. Herausforderungen und Chancen religiösen Erziehung. 2004 // www.schulstiftung-freiburg.de. 2003 04 07.
6. Höfle V. Moral und Politik. Grundlagen einer Politischen Ethik für das 21. Jahrhundert. München: Beck. 1997.
7. Jovaiša L. Hodegetika. Vilnius: Agora. 1995.
8. Jovaiša L. Apie psichopedijos dalyką ir žmogaus ugdymą // Acta paedagogica Vilnensia. 2000. Nr. 7. P. 208–228.
9. Kalenda Č. Altruizmas. Vilnius: VPU. 1996.
10. Konnertz F. Altruismus und Egoismus. Aus dem Baum der Erkenntnis // <http://www.coforum.de>. 2003 01 16.
11. Loehlin J. C. Genes and Environment in Personality Development. Newbury Park, California: Sage. 1992.
12. Pikūnas J. Asmenybės vystymasis. Kelias į savęs atradimą. Kaunas: VDU. 1994.
13. Pukelis K. Mokytojų rengimas ir filosofinės studijos. Kaunas: Versmė. 1998.
14. Skujienė Gr. Evoliucinė etika: žmogaus altruizmo ištakų paieška // Problemos. 2000. Nr. 57. P. 76–88.
15. Smith J. M. The Evolution of Behavior // Scientific American. 1978. Volume 239 (3). P. 176–193.
16. Šardenas P. T. Žmogaus fenomenas. Vilnius: Mintis. 1995.
17. Tijūnėlienė O. Katalikiškoji Lietuvos edukologija: integralumo linkmė (1918–1940). Klaipėda: KU. 2003.
18. Tooby J., Cosmides L. The Psychological Foundation of Culture // The Adapted Mind: Evolutionary Psychology and the Generation of Culture. Oxford University Press. 1992. P. 19–136.
19. Wojtyła K. Meilė ir atsakomybė. Vilnius: Alka. 1994.
20. Wuketits F. M. Lauter Egoisten // www.gdi.ch. 2004 02 02.
21. Ефроимсон В. П. Генетика этики и эстетики. Санкт-Петербург. 1995.
22. Пилецкий С. Г. Истоки альтруизма: социобиологический анализ // www.ibmh.msk.su. 2004 03 19.
23. Салоуэй Ф. Дж. Теория эволюции и альтруизм. Интеллектуальный форум // <http://if.russ.ru>. 2004 02 02.

Spausdinti rekomendavo:
Doc. dr. A. Zulumskytė,
Kun. doc. dr. A. Ramonas

Gauta: 2005 04 05
Parengta spaudai: 2005 06 14

Saulius LILEIKIS

NATURE AND UPBRINGING OF ALTRUISM

S u m m a r y

The definition of human nature usually varies dependently on the certain direction of philosophy. However recently the idea of only biological human nature, as not connected to spiritual, is more intensively elaborated and spirituality as itself especially altruism is discussed as having only biological origin.

The results of the researches of the phenomenon of altruism, as bright spiritual manifestation, show that in psychological works, especially in Internet,

where the articles of philosophers and ethologists of different directions could be found, the ideas of altruism having sociobiological origin predominate. The discoveries of ethology stimulated the development of sociobiology. This narrow conception of human being as higher type mammal naturally makes worried educators, who derive human spirituality and altruism from transcendental dimension of human nature. The focus on the transcendental dimension

orients for giving sense for life and wider prospective of subsistence in the context of present and future existence.

Despite the empirical and positivistic anthropological researches usually ignore the transcendental dimension of human nature.

From the other point of view the importance and meaning of mission and functions of upbringing is denied by popular public idea about essentiality of the inherent human personality characteristics.

The object of the research is the origin of altruism. The aim of the research is to discover how the biological and sociocultural factors of upbringing influence the altruism. The tasks of the research are to analyze sociobiological dimension of altruism and display the links between biological origin of altruism and sociocultural factors of upbringing. The methods of the research are analysis, meta-analysis, comparative analysis, interpretation, and synthesis.

Neotomism is the methodological attitude of the research. Neotomistic pedagogics prioritizes the spiritual human origin, highlights spiritual human mission, raises it above the routine by formulating transcendental upbringing aims and gives the basis for the upbringing of altruism. Sociobiological science allows looking deeply into the human nature and moral origins aspects, which can be important for upbringing practice of socially valuable person-altruist. It is recommended to use more adequate concepts in order to differentiate altruism of animals and people.

There is an opinion that, generally, the moral does not depend on biology.

Although human intellectual skills could be formed during evolution controlled by natural selection, however moral conviction, appetencies, actions are only secondary phenomenon, which rise above the biological level. The origins of the moral norms are socio-cultural, but not biological.

The abilities determined by biological origin don't show moral worth, for example, the ability to speak doesn't determine the language (speech).

It can be concluded, that mentioned above worth is obtained only by upbringing. Moreover, the egoism and delinkvent public behavior could be explained

by the biological natural origin.

For example, perfectly formed hand as the part of the body was developed for the reason that only ancestry, which could "jump from one tree to another" the quickest, survived. But it was not predicted by the origin that the person would use his hand to help, for example, to rescue drowning child. It depends on only the personal decision. It is needed to activate, develop, and cherish the natural potential of the altruism.

In addition, it is stated that in forming human behavior process, the culture greatly surpasses biology.

It is clear that social human evolution is determined by culture in forms and profound of acts of altruism. Although to raise the impulses of empathy, for example, the certain genes are needed. Moreover, biologically inadequate person cannot learn anything.

Consequently, the upbringing and the culture are not omnipotent.

It is stated that social phenomenon is the culmination of the biological phenomenon. The altruistic human behavior depends on not only genes, but also on the culture gained by upbringing.

Naturally, the biological nature of human altruism couldn't be ignored, but the role of the upbringing for socially worth person should be emphasized critically. It is stated that organic altruism appetence of children will fail if they will not be stimulated.

It was concluded that biological nature partially influences the human altruism, however it is conditioned by religious-sociocultural factors of upbringing. It is advisable to handle human altruism only as a result of synthesis of biological nature and religious-sociocultural factors of upbringing.

Inherent altruism can be and must be evoked in the child's personality in family by impressions of kindness, love, self-sacrifice, together with acts of cruelty and unfairness from reading books, watching movies, talking with important person. This goes together with immanent purpose of upbringing and humanistic conception of religious pedagogics, which orients to stimulate inherent forces of human personality and freely develop them on basis of Christian values.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: altruizmas, prigimtis, sociobiologija, ugdymas.

KEY WORDS: altruism, nature, sociobiology, upbringing.

Saulius LILEIKIS – Klaipėdos universiteto edukologijos krypties doktorantas, Lietuvos jūrėivystės kolegijos lektorius, Lietuvių katalikų mokslo akademijos Klaipėdos skyriaus narys. Mokslinių interesų kryptis – ugdomasis mokslo ir teistinės filosofijos santykis, altruistiškumo ugdymas. Adresas: Vyturio g. 7–14, LT–95188, Klaipėda. Tel. 8 652 08106. El. paštas sauliuslil@yahoo.de.

Saulius LILEIKIS – graduate student of Educology sciences at Klaipėda University, lecturer at the Maritime College of Lithuania, member of Lithuanian Catholic Science Academy. Direction of scientific interests – the contact of science and theism in the education, upbringing of altruism. Address: Vyturio str. 7–14, LT–95188, Klaipėda. Tel. 8 652 08106 (private). E-mail sauliuslil@yahoo.de.